

10.01.01 / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2003. 204 с.

3. Кобилянська О. Твори: у 5 т. Київ: Держлітвидав України, 1963. Т. 2. 480 с.

4. Крупка М. Емансипаційні тенденції в українській жіночій прозі кінця ХІХ – початку ХХ століть: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2004. 240 с.

5. Світлицька В. Р. Жіночі архетипи як важливий складник ментального устрою українців. Південноукраїнські наукові студії: Програма та матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених із міжнародною участю. Одеса. 2023. С. 152-155.

6. Юнг К.-Г. Архетипи колективного несвідомого. Психологічні типи. Вибрані праці з аналітичної психології: Зарубіжна філософія ХХ століття. Київ: Довіра, 1993. 364 с.

*Вероніка Герас,*

Тернопільський національний педагогічний університет  
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент  
Вербовацька Оксана Степанівна

## **ШКІЛЬНІ ПРІЗВИСЬКА ЗБАРАЖЧИНИ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

Однією з важливих проблем сучасної ономастики є дослідження особливостей уживання особових назв у комунікативному процесі, адже саме в ситуації спілкування виникає необхідність і здійснюється звертання до співрозмовника, виявляється одна з основних функцій мови – номінативна, через яку відбувається «маркування» людини в суспільстві. Одними зі специфічних маркерів, що виділяють особистість у соціумі, визначають її як індивідуальну і неповторну, є прізвиська» [2, с.6].

Дослідженню прізвищ присвячено значну кількість наукових розвідок (В. Охримович, І. Ковалик, П. Чучка, М. Лесюк, Н. Шульська, О. Антонюк, Г. Аркушин та ін.). У них проаналізовано лексичну базу, мотиви номінації, визначено їх словотвірну будову. Але, незважаючи на різнопланові вивчення, питання природи прізвищ є **актуальним** і на сьогодні.

**Об'єктом** дослідження виступили шкільні прізвиська Збаражчини, а саме міста Збараж, сіл Залужжя, Старий Збараж, Ліски, Чернихівці, а предметом – їх мотиваційні особливості. Матеріал зібрано шляхом усного опитування та анкетування.

Прізвисько – один із найуніверсальніших способів і засобів номінації особи. На думку ономастів, прізвиська, будучи онімним класом, який не має давньої писемної традиції, є давнішими за прізвища [3, с.110].

Сучасні прізвиська є неофіційними назвами, що «вирізняються своєрідними принципами номінацій, обмеженою сферою вживання, і виконують специфічні функції в мовленні» [1, с. 25]. Найчастіше виникають прізвиська «в невеликих замкнених колективах, де люди постійно спілкуються; там прізвисько виразно мотивоване, воно підказане певною ситуацією» [4, с. 160]. Крім ситуації, це може бути зовнішність, риси характеру, поведінка, звички, мова.

Виникнення прізвиськ завжди мотивоване, значення відоме і носієві, і тим, хто це прізвисько вигадав. Такі назви часто емоційно забарвлені, і через те можуть викликати різні емоції як у носія, так і у номінаторів. Проте з часом конотованість може втрачатися, мотивація стиратися.

Школа є тим місцем, де найактивніше утворюються та використовуються прізвиська, оскільки, як правило, прізвиська функціонують у вузькому колективі, де особи знають один одного, комунікують, а також у колективі, де фігурують однакові іменування, а для організації комунікативного процесу потрібні особливі видільні знаки.

Прізвисько відрізняє людину з усього колективу, не повторюється серед носіїв так часто, як ім'я, може давати характеристику особі. У шкільному середовищі діють свої механізми виникнення прізвиськ. Щоб дослідити їх, було зібрано шкільні прізвиська Збаражчини.

У ході дослідження виявлено, що мотивами виникнення прізвиськ є:

1) Особові імена носіїв. Більшість із них вмотивовані варіантами імен денотатів. Особливістю є те, що у дитячому колективі прізвиська часто творяться шляхом римування: *Карасік* (ім'я *Станіслав*, пор. *Стасік* – *карасік*), *Патрон* (*Андрій*, пор. *Андрон* – *патрон*). Нетрадиційні варіанти імен, які трактуємо як індивідуальні прізвиська, виявлено в основах назв: *Сясько* (*Святослав*), *Миця* (*Марія*, пор. *Марійця* – *Миця*). Можливо, вони є дитячими варіантами особових імен носіїв.

Молодіжні варіанти імен, близькі до жаргонізмів, представлені прізвиськами : *Серий* (*Сергій*), *Назік* (*Назар*) та ін.

2) Прізвища носіїв. У шкільному колективі такий мотив актуальний зважаючи на офіційність сфери спілкування. Вони утворені шляхом структурної чи фонетичної деформації прізвища, або ж викликають асоціації з відповідними

лексемами: *Чічик (Чичота), Турок (Турецький), Кум (Кумчик)*. Так само виявлено прізвиська, пов'язані з дитячою вимовою: *Макаян – Макаран*.

3) Імена по батькові носіїв. Виникли на основі звукових асоціацій: *Радіатор (Радіонович)*.

4) Особові імена та імена по батькові: *Сан Санич (Олександр Олександрович)*.

5) Зовнішні ознаки денотатів. У шкільному середовищі прізвиська цієї групи є найпоширенішими, бо називають особливість носія, яка кидається у вічі при першій же зустрічі. Такі прізвиська характеризують людину за кольором волосся, зростом, вагою, рисами обличчя тощо: *Біла (має біляве волосся), Плінтус (високий), Мацьопка (низька)*.

Особливості окремих частин тіла передають прізвиська, які вирізняють денотата за його зубами, ногами, руками, головою, очима, носом, губами, вухами, бровами та іншими частинами тіла : *Циган (смуглявий), Чебурашка (великі вуха), Бобер (має великі передні зуби)*.

До цієї групи належать і прізвиська, що вказують на фізичні вади денотатів: *Очкарик (ходить в окулярах)*.

Стали мотивами виникнення прізвиськ стиль одягу денотата, примітні речі, які він носив або носить: *Панамка (завжди ходить в капелюсі), Жаба (має зелену куртку)*.

Можна простежити, що прізвиська у цій мотиваційній групі утворюються шляхом прямої, безпосередньої номінації або шляхом метафоризації : *Високий, Малий; Плінтус (високий), Куна (маленька)*.

6) Звички носіїв: *Жуйка (постійно жує), Бублик (постійно їсть бублики), Круасан (полюбляє їсти круасани)*.

7) Особливості мовлення денотатів, що виникли унаслідок дефектів, надмірного вживання деяких слів або фраз : *Шокало (часто вживає слово «шо»), Феська (багато говорить)*.

8) Внутрішні ознаки та особливості поведінки денотатів. Вони передають особливості характеру, рівень інтелектуального розвитку, звички, носіїв. У цій групі прізвиськ найбільшу кількість становлять назви, які вказують на риси характеру найменованих. Так, за розумовими здібностями дітей називають: *Словник (розумний), Штурпак*.

Хобі денотатів передають прізвиська : *Мессі (гарно грає футбол), Співак (гарно співає)*.

У цій групі найбільшу кількість становлять назви, які вказують на риси характеру найменованих, що вирізняють їх на тлі інших осіб: *Вогонь (запальний), Лінтяй, Дикий, Когут (забіяка), Хитрун, Хам*.

8) Ознакою члена сім'ї або родича денотата. Самі носії прізвиська не мають ознак, які мотивують відповідну назву. Наприклад: *Місько (ім'я батька Михайло), Дяк (батько є дяком)*.

9) Життєві ситуації, пов'язані з денотатом. Такі назви передають нетиповість поведінки, особливі випадки, що запам'яталися в мікроколективі: *Лінійка (поламав лінійку в класі математики), Булка (хлопець, у якого впала булка у калюжу)*.

Проведений аналіз мотивів, що послужили утворенню індивідуальних, шкільних прізвиськ, показує, що найчастіше мотивами індивідуальної неофіційної прізвиськової номінації стають характерні особливості особи – зовнішні, внутрішні і мовленнєві. Творення таких іменувань не вимагає якоїсь інформації про денотата: вони виникають як результат поверхневого споглядання чи короткотривалого знайомства з особою. Також поширеними мотивами появи прізвиськ є власні особові назви, переважно ім'я або прізвище денотата. Значно рідше прізвиська виникають на основі мотивів, які вимагають детальної інформації про особу (його походження, родинних стосунків та ін.).

**Висновки.** Отже, індивідуальні прізвиська – це мотивовані назви, які індивідуалізують і майже завжди характеризують особу, мають емоційне забарвлення, в основному негативне, чим зумовлене переважне вживання їх позаочі. Найпоширенішими є такі мотиви номінації, які не потребують додаткового аналізу і докладання зусиль для вибору назви: зовнішні характеристики денотата або його офіційні іменування (імена та прізвища). Зумовлено це, насамперед, доступністю для номінатора такої інформації про денотата у шкільному колективі.

### Список використаної літератури

1. Антонюк О. В. Лексико-семантична група прізвиськ, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини). *Актуальні питання антропоніміки* / відп. ред. І. В. Єфименко. Київ, 2005. С. 25–30.
2. Антонюк О. В. Прізвисько як елемент комунікативного акту. *Записки з ономастики*: зб. наук. праць. 2015. Вип. 18. С. 6–15.
3. Вербовецька О. С. Неофіційна антропоніміка Тернопільщини : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук.: 10.02.01. Тернопіль, 2016. 366 с.
4. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Луцьк: Вежа Друк, 2014. 300 с.